

LA IMPORTÀNCIA DE LA FIGURA DEL/LA PEDAGOG/A EN LA PROBLEMÀTICA DEL MALTRACTAMENT INFANTIL

El valor de la prevenció pedagògica del maltractament infantil
a través del treball amb les famílies

THE IMPORTANCE OF THE PEDAGOGUE FIGURE IN THE PROBLEM OF CHILD ABUSE

The value of pedagogical prevention of child abuse through
work with families

TREBALL FINAL DE GRAU

Autora: Marua Airir El Kahan

Tutora: Sílvia Mayoral Rodríguez

Data: 3 de juny de 2022

Grau: Grau en Pedagogia

Resum: En aquest treball es pretén fer una anàlisi de la problemàtica del maltractament infantil, sobretot per tal de veure en quins punts es troba la figura del pedagog a través del Protocol de prevenció, detecció, notificació, derivació i coordinació de les situacions de maltractament infantil i adolescent en l'àmbit educatiu que s'ha implementat des de la Generalitat de Catalunya. Un cop observat aquest protocol i el paper que té el professional de la pedagogia en aquesta problemàtica, s'ha volgut reivindicar la implementació de programes de pedagogia familiar, concretament de pedagogia parental per tal de poder prevenir el maltractament infantil a través d'intervencions amb els pares i fills d'aquests. Aquest últim fet pot semblar molt romàntic, però se li ha pogut donar credibilitat i fiabilitat a través d'una anàlisi de cinc articles de diferents països en els que mostren la implementació de diversos programes d'educació parental dels quals s'ha pogut veure que tenen resultats bons per tal de prevenir i reduir el maltractament infantil i tots els aspectes que el defineixen.

Paraules clau: maltractament infantil, pedagogia, prevenció, pedagogia familiar, pedagogia parental i programes.

Abstract: The aim of this study is to analyse the problem of child abuse, particularly in order to see where the figure of the pedagogue stands through the Protocol on Prevention, Detection, Notification, referral and coordination of situations of child and adolescent abuse in the educational sphere that has been implemented since the Generalitat of Catalonia. Once this protocol has been observed and the role played by pedagogical professionals in this problem, the aim was to promote the implementation of family pedagogy programmes, specifically parental pedagogy to prevent child abuse through interventions with parents and children. This last fact may seem very romantic, but it has been able to give credibility and reliability through an analysis of five articles from different countries showing the implementation of various parental education programs which have good results in preventing and reducing child abuse and all aspects that define it.

Key words: child abuse, pedagogy, prevention, family pedagogy, parental pedagogy and programs.

Llistat d'acrònims:

BOE: Butlletí Oficial de l'Estat

CRP: Centres de Recursos Pedagògics

DGAIA: Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència

EAIA: Equip d'Atenció a la Infància i l'Adolescència

EAP: Equips d'Assessorament i orientació Psicopedagògica

ECEIA: Equip Central d'Atenció a la Infància i Adolescència

EVAMI: Equips de valoració de maltractament infantils

OMS: Organització Mundial de la Salut

ONG: Organització No Governamental

SIFE: Servei d'Integració Familiar en família Extensa

TFG: Treball Final de Grau

UDEPMI: Unitat de Detecció i Prevenció del Maltractament Infantil

UEC: Unitat d'Escolarització Compartida

UNICEF: Fons de les Nacions Unides per la Infància

ÍNDIX

1. Introducció.....	5
2. Conceptualització teòrica	7
2.1. El maltractament infantil familiar	7
2.1.1. Concepte	7
2.1.2. Breu aproximació històrica.....	8
2.1.3. Tipologies	9
2.2. Factors de risc del maltractament infantil	11
2.3. Indicadors del maltractament infantil.....	12
2.4. Marc legal a Espanya i Catalunya respecte el maltractament infantil.....	13
3. Protocol a seguir davant un cas de maltractament infantil.....	14
4. La importància de la prevenció pedagògica	18
5. El pedagog en la prevenció a través del treball amb les famílies: una mirada cap a la pedagogia parental.	20
6. Els diversos estils de criança per part dels pares	29
7. Conclusions	31
8. Aportació al bagatge de coneixement de la Pedagogia.....	33
9. Bibliografia.....	35

1. Introducció

El maltractament a menors per part del cercle familiar és una problemàtica vigent tan en el nostre territori com en la resta de països que componen el planeta i la qual hem de tenir present com a professionals de l'educació, ja que pot ser el resultat de conseqüències negatives pels infants i menors que l'arriben a patir, tant psicològiques com físiques (Santana, Sànchez i Herrera, 1998).

Concretament, a Espanya més del 25% de nens i nenes han sigut víctimes de maltractament infantil per part del seu entorn familiar més proper (Blasco, 2018).

De la mateixa manera, segons Almirall, Curt de Prado, Troné i Forn (2003) és una qüestió que no té barreres i per molt que pugui semblar que només es dona en famílies de nivells socioeconòmics baixos, també està present en altres tipus de famílies que formen part de la nostra societat, ja que aquesta qüestió està molt més relacionat amb la falta d'unió familiar que no pas amb el nivell social i econòmic de la família (citats per Consumer, 2005).

És per això que s'ha trobat la necessitat de projectar en el present treball la problemàtica del maltractament a menors o infantil per tal de tenir coneixement dels aspectes més rellevants d'aquesta problemàtica, però sobretot el que es vol contrastar és la figura del pedagog en aquest àmbit perquè es considera que els professionals de la pedagogia tenen un paper fonamental per poder prevenir, intervenir i valorar en els casos de maltractament que es puguin arribar a detectar des de les escoles. Tot i això, es considera que una de les etapes més importants per tractar amb aquesta problemàtica és la de la prevenció, i és per això que es vol determinar i indagar si la pedagogia familiar és un mètode eficient per disminuir o evitar conductes pròpies del maltractament.

A conseqüència d'això, en el següent treball s'han plantejat tres objectius generals els quals es volen arribar a assolir. En primer lloc, conèixer els aspectes més importants d'aquesta problemàtica per tal de poder tenir una conceptualització dels aspectes claus per entendre-la. Per aquest objectiu general s'han plantejat un seguit d'objectius específics:

- Conèixer els drets i la normativa bàsica dels nens i nenes en la societat catalana i espanyola.
- Distingir els diferents tipus de maltractament amb els que ens podem trobar, tan els físics com els psicològics.
- Conèixer els factors de risc que poden portar a un cas de maltractament infantil.

- Exposar els indicadors per detectar el maltractament infantil tan físic i psicològic.

En segon lloc, conèixer el paper del pedagog davant d'aquesta problemàtica, per tal de poder contrastar en quins punts se'l té en compte per contribuir en aquest afer a través de les institucions educatives. En aquest cas, també hi ha un seguit d'objectius específics:

- Exposar el protocol que se segueix des de les institucions educatives catalanes per tractar un cas de maltractament infantil.
- Conèixer si hi ha treball de prevenció per part de la figura del pedagog dins aquest protocol.
- Conèixer els recursos que s'utilitzen per tal de fer una feina de prevenció del maltractament infantil dins el protocol, sobretot si hi ha treball d'orientacions amb les famílies.

I per finalitzar, en tercer lloc, exposar la importància de l'aplicació de la pedagogia familiar, concretament la parental per abordar aquesta problemàtica des de la prevenció. D'igual manera s'han considerat un seguit d'objectius específics:

- Diferenciar els diversos tipus de prevenció per tal de poder contrastar quin és el més idoni per poder disminuir o frenar els casos de maltractament infantil.
- Exposar diversos estudis en els que s'hagi aplicat la pedagogia familiar, concretament la pedagogia parental per tal de poder prevenir i reduir actituds pròpies del maltractament infantil.
- Exposar els diversos estils de criança per tal de tenir present l'estil de criança assertiu o democràtic que és el que es considera òptim per un bon desenvolupament de l'infant.

Per tal de poder dur a terme aquest treball s'ha optat per una metodologia de recerca hermenèutica a través de diverses plataformes, entre elles el Google Acadèmic, SciELO o Dialnet, per tal de poder obtenir tots aquells articles, llibres i planes web que es considerin d'importància per abordar tots els objectius que s'han plantejat, i sobretot per tal que els lectors puguin comprendre el que es vol transmetre de la forma més clara i entenedora possible.

2. Conceptualització teòrica

2.1. El maltractament infantil familiar

2.1.1. Concepte

Primerament, és important destacar que hi ha una gran diversitat de definicions del maltractament infantil, i és completament lícit, ja que al llarg dels anys hi ha hagut un seguit d'actituds i tractes cap als infants que han anat perdent normalitat i s'han considerat part d'aquest maltractament. (Santana, Sánchez i Herrera, 1998).

De la mateixa manera, aquest concepte, avarca i implica varis i diferents patrons de comportaments parentals desadaptats, fet que comporta que hi hagi una falta d'uniformitat i homogeneïtat pel que fa a la definició. Es per això, que els autors adaptaran una definició o altra dependent del treball que estiguin realitzant (De Paúl i Arruabarrena, 1987). Per tant, és interessant esmentar unes quantes d'aquestes definicions per tal de poder tenir una idea genèrica del concepte amb el que es treballarà.

El primer autor en la comunitat mèdica en identificar i reconèixer el maltractament infantil anomenat Henry Kempe¹ (1959), va posar-li el nom de la síndrome del nen maltractat definint aquesta problemàtica com la condició clínica en infants que han rebut abús físic greu, generalment d'un parent o parent adoptiu (citat per Lachica, 2010). Segons Blasco (2018), el maltractament infantil és tota aquella acció o omissió no accidental exercida per pares, mares o cuidadors principals que provoca un dany en el benestar físic, emocional i psicològic dels nens, nenes i adolescents, perjudicant el seu desenvolupament evolutiu. Tanmateix, des de l'Organització Mundial de la Salut (OMS) (2020) s'entén el maltractament infantil com els abusos i la desatenció que reben els menors de divuit anys, i inclús tots els tipus de maltractament físic o psicològic, abús sexual, desatenció, negligència i explotació comercial o d'un altre tipus que causin o puguin causar un dany a la salut, el desenvolupament o dignitat del nen, o posar en perill la seva supervivència, en el context d'una relació de responsabilitat, confiança o poder.

Afegir que segons la OMS (2020), més enllà de totes aquelles conseqüències sanitàries i socials que porta el maltractament infantil, té un impacte econòmic que avarca els costos de la

¹ Henry Kempe (1922-1984) va ser un pediatre i viròleg conegut per l'obra anomenada "La síndrome del nen maltractat" que va escriure en el 1962.

hospitalització, dels tractament per motius de salut mental, dels serveis socials per la infància i dels costos sanitaris a llarg termini.

Així doncs, podem entendre el maltractament infantil, com totes aquelles accions d'abús psicològic o físic i desatenció per part del pare, mare o vetllador proper provocades de forma intencionada que perjudiquen l'infant en el seu desenvolupament integral en tots els aspectes de la seva vida.

2.1.2. Breu aproximació històrica

La història del maltractament a menors és un fet que ocorre d'ençà que l'ésser humà es troba en el planeta terra. Per tant, és tan antic com la mateixa humanitat (Bonis, 1998).

Primerament, fa molts anys, durant l'època romana, els infants no tenien cap mena de dret, ja que aquests estaven en mans de la seva família patriarcal on el pare podia decidir si reconèixer-los, abandonar-los o vendre'ls. És més, hi havia un espai a l'àgora romana on es podien deixar tots aquells nens i nenes que no eren reconeguts per les seves famílies els quals arribaven a morir o eren recollits per ser esclaus (Hernández, 2005).

Hernández (2005) també ens narra que en l'antiga Grècia s'entenia als fills com servents o esclaus dels seus pares i que cada home lliure tenia el dret a castigar-los si ho veia necessari. Fins al segle IV, ni la llei ni l'opinió pública del poble recriminaven l'infanticidi, l'abandonament o el sacrifici dels nens als Déus, sent pràctica habitual l'abandonament i la venda de nens. Durant l'edat mitjana s'entenia que la infància acabava al cap de set anys, i a partir d'aquesta edat es considerava que els nens podien decidir per si mateixos (Hernández, 2005). Des de l'UNICEF (Fons de les Nacions Unides per la Infància) (2006), en la Convenció sobre els Drets del Nen, concretament en l'article 1 de la primera part, es considera infant tot aquell ésser humà menor de divuit anys, excepte que en virtut de la llei que li sigui aplicable, hagi assolit abans la majoria d'edat.

De la mateixa manera, personatges coneguts com Martín Lutero o Hitler mostraven menyspreament cap a la figura dels infants fins a tal punt d'ordenar en certes ocasions la mort a aquests (Bonis, 1998).

La primera condemna per un cas de maltractament infantil es va dur a terme als Estats Units en el 1874, i el més impactant és que com que no hi havia cap llei de protecció dels infants, van haver d'aplicar la llei que defensava als animals (Hernández, 2005). No va ser fins l'any 1962 amb la publicació de Henry Kempe anomenada "*síndrome del nen colpejat*" que es va

reconèixer els mals tractes en els àmbits sanitari i institucional i en l'opinió pública, tal com es coneixen actualment (Hernández, 2005).

Tot i que hi ha hagut un seguit d'esdeveniments que ens fan veure que la figura dels infants durant molts anys no ha sigut reconeguda com a tal, en el 1991 a Espanya es valida la Convenció de Drets dels Infants la qual va ser aprovada per les Nacions Unides. En aquesta s'hi narren tots els drets que tenen els infants i de la mateixa manera, el que ha de seguir la societat per tal de poder garantir aquests drets.

2.1.3. Tipologies

Quan parlem de maltractament a infants ens trobem davant de dos tipus diferents, per una part els intrafamiliars i per altra els extrafamiliars, és a dir, els que es duen a terme dins de la mateixa família de l'infant i els que es duen a terme en altres contextos externs a la família com poden ser l'escola, els serveis socials, etc.

Com que el present treball se centra en el maltractament infantil que apareix dins l'àmbit familiar, només es parlarà dels tipus que hi ha dins d'aquest grup:

- **Maltractament físic**

En la majoria d'ocasions, quan ens parlen de maltractament a infants segurament el primer que ens ve al cap és el maltractament físic. El maltractament físic és tota aquella agressió que pot tenir o no com a resultat una lesió física, producte d'un càstig únic o repetit, amb magnituds i característiques variables (Valdebenito i Larraín, 2007).

- **Abandonament físic i/o negligència**

La negligència és la falta de protecció i cura mínima per part dels que tenen el deure de fer-ho. Es mostra aquesta negligència quan els responsables de la cura i l'educació dels infants no atenen a les seves necessitats bàsiques, siguin físiques, socials, psicològiques o intel·lectuals (Valdebenito i Larraín, 2007). El grau extrem de la negligència per part de la figura dels adults és el que anomenem abandonament físic (Valdebenito i Larraín, 2007).

- **Maltractament emocional o psíquic**

En aquest cas es tracta de tot aquell tipus de violència verbal de forma diària, ja sigui per mitjà d'insults, ridiculitzacions, denigracions, etc. (Valdebenito i Larraín, 2007). Així com amenaces d'abandonament cap a l'infant i el constant bloqueig de les iniciatives d'interacció infantils (des

de l'evitació fins al tancament, per exemple) per part de qualsevol persona adulta que forma part del nucli familiar (Arruabarrena i De Paúl, 1994).

- **Abandonament emocional**

L'abandonament emocional s'entén a aquella falta d'iniciativa i contacte “persistent” de la figura d'un adult estable davant de senyals com per exemple el somriure o al plor, expressions emocionals i conductes de proximitat i interacció iniciades per l'infant (Arruabarrena i De Paúl, 1994).

- **Abús sexual**

Es tracta de qualsevol classe de pràctica o activitat sexual amb un infant per part d'una persona adulta que forma part del cercle familiar que tingui una posició d'autoritat sobre aquest (Valdebenito i Larraín, 2007). De la mateixa manera, és important destacar que “també és abús sexual utilitzar el menor com a objecte d'estimulació, encara que no hi hagi contacte físic” (Blasells i Bailón, 1997, p. 80).

- **Síndrome de Münchausen**

És una forma peculiar de maltractament en que una de la figura dels pares, en la majoria dels casos la mare, provoca símptomes o signes de malaltia, o fins i tot els simula per tal de buscar assistència mèdica i maniobres diagnòstiques o terapèutiques costoses o de risc cap a l'infant (Cerdeja Ojeda, Goñi González i Gómez de Terreros, 2006). Aquests símptomes són tan intensos que provoquen una gran credibilitat per part del personal mèdic, fins al punt d'arribar a extrems com el fet d'haver d'intervenir quirúrgicament, tot i tenir un estat sa de salut (Cujiño, Dávila, Sarmiento, Villarreal i Chaskel, 2012).

- **Maltractament prenatal**

I per finalitzar, aquest tipus de maltractament és tot aquell que es du a terme quan hi ha un “consum de drogues o alcohol durant l'embaràs, la qual cosa provoca que el nen neixi amb un creixement anòmal, amb patrons neurològics inadequats, amb símptomes de dependència física o amb altres alteracions imputables al consum de les substàncies” (Blasells i Bailón, 1997, p. 81).

2.2. Factors de risc del maltractament infantil

Poden haver-hi molts factors de risc pel que fa al maltractament infantil, ja que tot dependrà de la família de la qual estiguem parlant, però en aquest punt destacaré alguns dels més coneguts i rellevants en aquesta problemàtica.

Primerament, trobem la història infantil dels pares maltractadors. Segons la teoria del vincle, les persones que han tingut vincles en el passat basats en la inseguretat es mostren menys flexibles, amb major ansietat i major agressivitat. Expressen menys seguretat a tenir relacions afectuoses amb la resta, i només són capaces de mantenir relacions afectives en un període curt de temps (Rodríguez, 1998). Afegir que la presència de trastorns psiquiàtrics en els pares comporten un bloqueig, la distorsió o la no adquisició de recursos per exercir el rol de pare o mare (Arruabarrena i De Paúl, 1994).

De la mateixa manera, els pares drogoaddictes solen mostrar amb major freqüència maltractaments passius, és a dir, maltractaments associats a situacions negligents o d'escassa atenció als menors en les seves necessitats bàsiques, tant físiques com emocionals. En canvi, els pares amb problemes d'alcohol mostren amb major freqüència problemes associats al maltractament físic cap als seus fills (Rodríguez, 1998).

Les alteracions comportamentals de l'infant poden ser desencadenants d'episodis de maltractament físic, i a la vegada, conseqüència de tals situacions (Martínez i De Paúl, 1993). Tanmateix, aquells nens no desitjats o pel contrari aquells que no satisfan les expectatives que els pares han posat en ells, presenten també una major probabilitat de ser objecte de maltractaments (Rodríguez, 1998).

El fet que dins la pròpia família hi hagi relacions de parella en els que s'hi mostri violència entre els pares, fa que aquest fet traspassi els fills. I de la mateixa manera, afegir que totes aquelles famílies monoparentals o fins i tot nombroses solen manifestar el fet de no atendre a les necessitats bàsiques de l'infant (Zaldívar, Rubio, Morales i Zunzunegui, 1998).

I per finalitzar, hi ha tots aquells factors a nivell ambiental, en els quals trobem els problemes socials i econòmics que provoquen situacions que afecten al funcionament de la família o l'aïllament social per falta de suport per part de la societat que fomenta que els pares no estiguin satisfets amb el seu paper com a pares (Zaldívar et al., 1998).

2.3. Indicadors del maltractament infantil

Tenir clars els principals indicadors del maltractament infantil és molt important, ja que si s'està parlant des de la mirada d'una futura professional de l'educació, serà un primer pas a tenir en compte per tal de poder resoldre i intervenir en aquesta problemàtica.

En primer lloc, trobem els indicadors que es mostren quan hi ha maltractament físic. Els indicadors més freqüents que s'han establert en aquest tipus de maltractament són blau, cremades amb formes definides d'objectes concrets com podria ser un cigarret, per exemple, fractures al nas o la mandíbula, torçades o dislocacions, senyals de mossegades humanes, talls o punxades, lesions internes, fractures de crani, etc (Arruabarrena i De Paúl, 1994). Tot i això, encara que els indicadors anteriors siguin el resultat de lesions que es poden veure en els infants, pot donar-se el cas que no hi hagi senyals externs i tractar-se de maltractament físic (Arruabarrena i De Paúl, 1994).

Els indicadors que es mostren quan es donen casos d'abús sexual més freqüents són hematomes a l'entreuix i als llavis majors, inflamacions, himen perforat (en les nenes), dificultat per caminar, rastres de semen i, en etapes més tardanes, infeccions freqüents i masturbació (Herrera-Basto, 1999).

Pel que fa als indicadors en els casos d'abandonament, trobem el descuit en l'alimentació, en la higiene, desnutrició, necessitats mèdiques no ateses, cicatrius d'accidents domèstics freqüents, etc. (Herrera-Basto, 1999).

I per finalitzar trobem els indicadors que es posen de manifest en el cas del maltractament psicològic i emocional, el qual té una dificultat major a l'hora de diagnosticar-lo (Martínez i De Paúl, 1993). Alguns indicadors d'aquesta branca del maltractament poden ser el fet d'observar conductes en l'infant de temor o aferrament al professional o tècnic que li posa atenció (Herrera-Basto, 1999). No obstant això, tots aquells trastorns de les funcions relacionades amb l'alimentació, el son o regulació dels esfínters també es consideren indicadors d'aquest maltractament (Martínez De Paúl, 1993). De la mateixa manera, també es poden manifestar altres indicadors com el baix rendiment escolar, absència escolar, hiperactivitat, agressivitat, desorganització, poca capacitat de comunicació, entre altres (Herrera-Basto, 1999).

2.4. Marc legal a Espanya i Catalunya respecte el maltractament infantil

Pel que fa als drets que tenen els infants, a nivell internacional es recullen tots en la Convenció sobre els Drets de la Infància que va ser adoptat per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 20 de novembre de 1989 i rectificat per Espanya en el 1990.

De la mateixa manera, si es mira l'article 39 del tercer capítol de la Constitució Espanyola publicada en el Butlletí Oficial de l'Estat (BOE) (1979), se'ns narra el següent:

1. Els poders públics assegurin la protecció social, econòmica i jurídica de la família.
2. Els poders públics assegurin, així mateix, la protecció integral dels fills, iguals aquests davant la llei amb independència de la seva filiació, i de les mares, qualsevol que sigui el seu estat civil. La llei possibilitarà la investigació de la paternitat.
3. Els pares han de posar assistència de tot ordre als fills haguts dintre o fora del matrimoni, durant la seva minoria d'edat i en la resta de casos en que legalment procedeixi.
4. Els infants gaudiran de la protecció prevista en els acords internacionals que vetllen pels seus drets.

De la mateixa manera, segons el mateix BOE, hi ha la llei orgànica 1/1996 del 15 de gener, en la qual s'estableixen un seguit d'articles per la Protecció Jurídica del Menor. Entre aquests articles, per exemple trobem el número 11.1. en el qual se'ns diu que "Les administracions Públiques facilitaran als menors l'assistència adequada per l'exercici dels seus drets, incloent els recursos de suport que precisin".

I finalment trobem la llei orgànica 8/2015 del 22 de juliol en la que hi ha un recull de les modificacions que s'han realitzat a les principals lleis que reculen les institucions per a la protecció dels menors.

Pel que fa a Catalunya, trobem l'Estatut d'Autonomia (2016) en el qual es mostra la normativa institucional bàsica catalana i en el que hi ha un seguit d'articles que mostren el suport d'aquesta comunitat autònoma per evitar i tractar el maltractament infantil, entre ells, per exemple, l'article 40 anomenat "protecció de les persones i de les famílies" on s'esmenta que:

Els poders públics han de garantir la protecció dels infants, especialment contra tota forma d'explotació, d'abandonament, de maltractament o crueltat i de la pobresa i els seus efectes. En totes les actuacions portades a terme pels poders públics o per institucions privades l'interès superior de l'infant ha d'ésser prioritari. (p.36).

O l'article 17 en el que es narra que "els menors tenen dret a rebre l'atenció integral necessària per al desenvolupament de llur personalitat i llur benestar en el context familiar i social". (p.26).

Per finalitzar aquest apartat és important destacar pel present treball, que des de Catalunya també trobem la llei 18/2003 del 4 de juliol en la que es mostren un seguit d'articles que van destinats al Suport a les famílies, entre ells l'article 22, per exemple en el qual es narra que les institucions i administracions públiques de Catalunya han de fomentar la creació de serveis d'atenció als infants oberta a tota la població en els llocs de treball o propers als llocs de treball.

3. Protocol a seguir davant un cas de maltractament infantil

Després d'aquesta breu contextualització de la problemàtica del maltractament infantil, és de gran interès pels professionals i futurs professionals de la pedagogia conèixer el protocol que està marcat des de la Generalitat de Catalunya per tal de prevenir, detectar, notificar, derivar i coordinar totes aquelles situacions en les que hi hagi un cas de maltractament infantil o adolescent des dels diferents centres educatius, i conèixer tots els professionals i recursos que hi treballen, sobretot en quina instància es troba el professional de la pedagogia. Es pot veure que en aquest protocol es mostra el recorregut que han de seguir els centres educatius tan en aquelles situacions en les que hi hagi un maltractament infantil o adolescent dins l'àmbit familiar com fora d'aquest, però en el present treball només es posarà atenció en el maltractament que es pot donar en l'àmbit familiar:

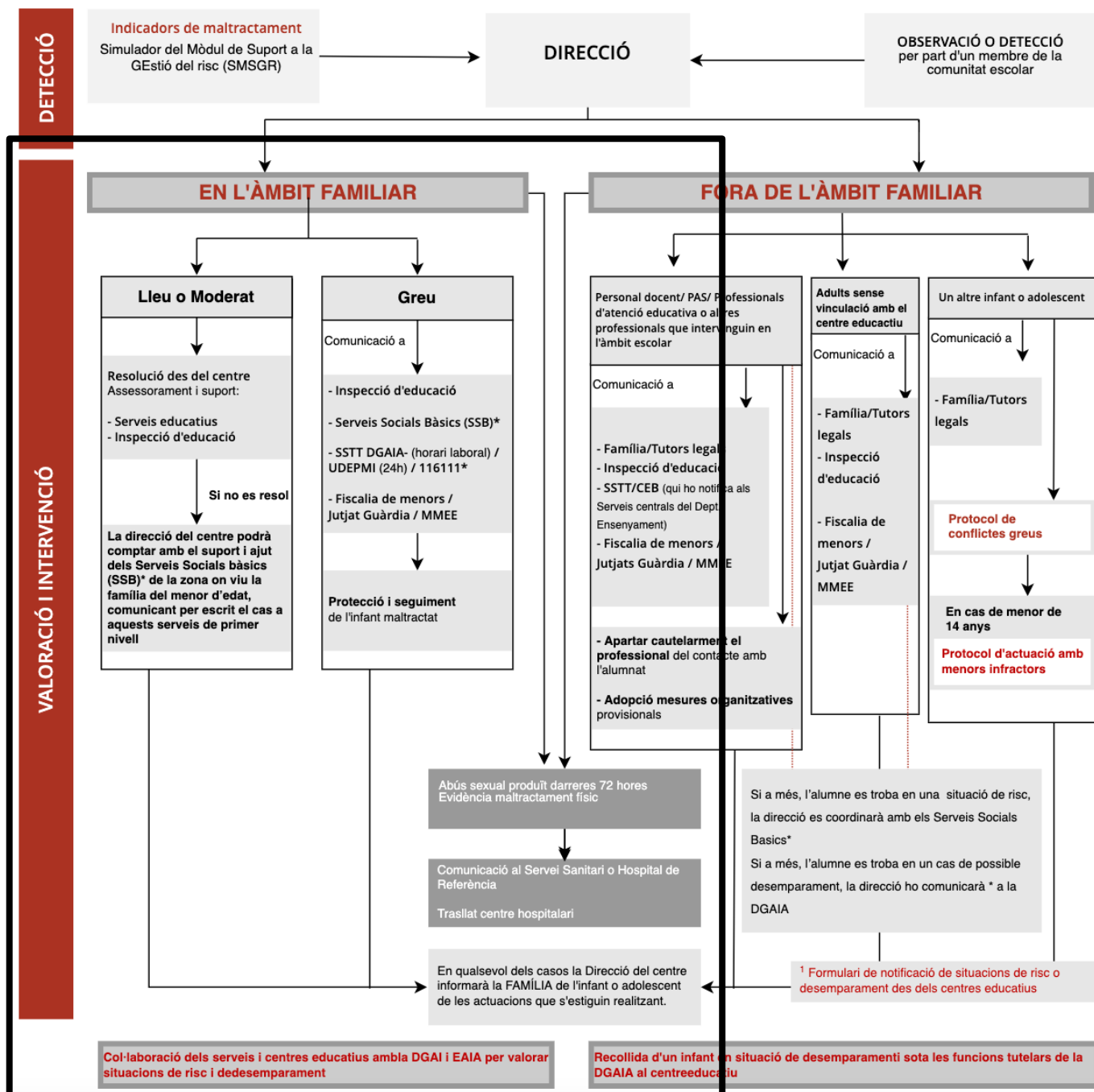

Figura 1: Protocol de prevenció, detecció, notificació, derivació i coordinació de les situacions de maltractament infantil i adolescents en l'àmbit educatiu (Generalitat de Catalunya)

Tot i que no es mostri en l'esquema anterior, el primer que trobem des de la Generalitat de Catalunya són tots els elements que tenen a la disposició per tal de prevenir totes les situacions que tinguin a veure amb el maltractament infantil. En aquests elements trobem:

- La informació sobre els abusos sexuals
- L'educació afectiva i sexual

- L'educació socioemocional
- El clima comunicatiu en l'àmbit escolar
- Les actituds relacionals entre els professionals dels centres educatius i els infants per evitar situacions no desitjables
- L'orientació a les famílies
- Un recull d'activitats didàctiques per a la prevenció d'abusos sexuals per educació primària
- Un altre recull d'activitats didàctiques per la prevenció d'abusos sexuals per educació secundària.

Per altra part, pel que fa a la detecció, en primera instància es pot detectar a través d'indicadors, alguns d'ells els que s'han esmentat en el punt 2.3 o a través de l'observació o detecció per part d'un membre de la comunitat escolar.

I finalment, pel que fa a la intervenció, centrant-nos en la temàtica d'aquest Treball final de grau (TFG), el maltractament que es duu a terme dins de l'àmbit familiar, podem veure que si es tracta d'un cas lleu o moderat, es pot resoldre des del centre amb l'assessorament i suport dels serveis educatius i la inspecció educativa. Si aquest cas no es resol, com bé es veu en l'esquema, es podrà comptar des de l'escola amb el suport dels Serveis Socials bàsics de la zona en la que es cometi el maltractament al menor. Tot i això, ens podem trobar que el cas que tenim al davant sigui greu, llavors s'haurà de comunicar a la inspecció d'educació, als Serveis Socials bàsics, a la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), a la Unitat de Detecció i Prevenció del maltractament infantil (UDEPMI), a la Fiscalia de menors, al Jutjat Guàrdia i als Mossos d'Esquadra, els quals conjuntament tindran la funció de protegir i fer un seguiment de l'infant que pateix situacions de maltractament. Tanmateix, si s'ha produït un cas d'abús sexual en les darreres 72 hores on es veu una evidència de maltractament físic, s'ha de comunicar al Servei Sanitari o Hospital de Referència i seguidament traslladar a l'infant al centre hospitalari.

És important destacar que tota aquesta informació ha de ser traslladada a la família de l'infant o adolescents per tal que estigui el cas del que està passant.

Un cop hem pogut veure el protocol que se segueix a Catalunya, ens preguntem, en quin punt trobem la figura del professional de la pedagogia? Primerament, podem veure que els serveis educatius estan formats per centres de recursos pedagògics (CRP) i segons la Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya (2022) "són equips de dinamització i assessorament dels professionals

i centres educatius per a la millora i transformació educativa”, els quals tenen les següents funcions:

- El disseny, la planificació i la implementació de la pràctica assessora al centre acompanyant-lo en els processos de transformació i millora educativa. La direcció del CRP ha de vetllar perquè es compleixi aquesta prioritització. Així mateix, s’ha de preveure una franja horària específica i reservada de treball pedagògic en equip.
- La detecció, recull i difusió de pràctiques educatives de referència del professorat de la zona així com projectes innovadors de centres.
- El suport a les xarxes educatives de la zona vetllant per l’equitat i la inclusió.
- El suport i acompanyament al professorat i als centres en l’ús educatiu de les tecnologies digitals, amb l’objectiu de garantir l’aprenentatge en línia de l’alumnat.

Un cop vistes les funcions, queda una mica imprecisa la tasca que tenen els professionals de la pedagogia en aquest servei envers el maltractament infantil. És per això que l’únic càrrec que veig que pugui tenir una certa relació amb la problemàtica, és el del suport a les xarxes educatives de la zona vetllant per l’equitat i la inclusió, entenent l’equitat com una acció on es vulgui vetllar per un tracte imparcial entre l’infant i els seus progenitors.

Aquests serveis educatius també estan formats pels equips d’assessorament i orientació psicopedagògic (EAP) els quals segons la Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya (2022) són “equips d’assessorament i orientació psicopedagògic que donen suport al professorat i als centres educatius en la resposta a la diversitat de l’alumnat i en relació amb els alumnes que presenten necessitats educatives especials, així com a les seves famílies.” Em semblava interessant destacar aquest servei, tot i que els perfils professionals que hi treballen, són els fisioterapeutes, els treballadors socials i els psicopedagogs (Lumbreras, Fernández i Solé, 2021). És a dir, la figura del pedagog no la trobem de manera directa, però segurament, part dels professionals que tenen el títol de psicopedagogia hauran cursat el grau de pedagogia el qual els atribueix la professionalitat en l’àmbit pedagògic.

A part d’aquests dos serveis n’hi ha d’altres, que tot i estar en l’àmbit educatiu, no són rellevants per aquest TFG, i és per això que no s’hi ha entrat en detall.

De la mateixa manera, la DGAIA segons la Generalitat de Catalunya (2011) “és l’organisme que promou el benestar de la infància i l’adolescència en alt risc de marginació social amb

l'objectiu de contribuir al seu desenvolupament personal. També exerceix la protecció i tutela dels infants i adolescents desemparats”.

És important destacar i tenir en compte que el servei de la DGAIA està integrat per altres serveis en els que la majoria d'ells no es troba la figura del pedagog i així se'ns mostra des del Col·legi de Pedagogs (2017), entre aquests trobem els Equips de valoració de maltractaments infantils (EVAMI), l'Equip central d'atenció a la infància i adolescència (ECEIA), el servei d'integració familiar en família extensa (SIFE), entre d'altres. Però, tot i això, hi ha altres serveis en els que sí que es troba el professional de la pedagogia, entre els quals m'agradaria destacar l'Equip d'atenció a la infància i adolescència (EAIA) on segons la Generalitat de Catalunya (2015) tenen les següents funcions:

- Donar suport tècnic als serveis socials bàsics i col·laborar-hi en les matèries de llur competència.
- Fer valoracions especialitzades que no es poden abordar des d'un servei social bàsic, tenint en compte els corresponents informes de derivació.
- Promoure, establir i aplicar mesures d'inserció social, laboral, educativa i familiar.
- Fer el seguiment, tractament i l'avaluació de les mesures de protecció.
- Elaboració i control dels plans de millorament.
- Coordinar-se amb els serveis socials bàsics, amb els professionals dels altres sistemes de benestar social, amb les entitats associatives i amb els altres serveis especialitzats.
- Les altres funcions establertes per l'ordenament jurídic vigent.

En aquest cas, a diferència dels CRP, sí que queda molt clara i es veu una implicació més immersa en la problemàtica per part dels professionals, sobretot si estem parlant de la intervenció en aquesta.

4. La importància de la prevenció pedagògica

Fins al moment, es podria considerar que aquest TFG no té molt de valor si només es destaca els punts en els que es pot trobar la figura del pedagog, tot i que és interessant tenir-ho en compte per tal de veure el paper que se li dona. Tot i això, el que es vol reivindicar és l'absència

del professional de la pedagogia en una de les etapes que es consideren més importants per evitar aquestes problemàtiques, la prevenció.

La prevenció es defineix com l'acció i l'efecte de prevenir o prevenir-se de. Aquesta concepció indica la necessitat de preparar o disposar-se per l'assoliment d'un determinat objectiu. Tanmateix, el sentit més usual atorgat al vocable, és el d'actuar per evitar o impedir que es produeixi un efecte o un dany (Gutiérrez i Santos, 2000). És important afegir que la prevenció educativa és també un procés dialèctic, d'orientació sistemàtica, anticipatori, continu i que atén a la diversitat, que de la mateixa manera parteix del diagnòstic sistemàtic i holístic del subjecte, dirigit conscientment a la formació i enfortiment de qualitats, motius, interessos, sentiments, valors, capacitats intel·lectuals i actitudinals en els subjectes, on s'integra tot allò que és curricular, familiar i comunitari en el context interactiu socialitzat (Toranzo i Castro, 2019)

Després de veure què entenem per prevenció pedagògica, és important destacar que hi ha tres tipus de prevencions segons Gutiérrez i Santos (2000):

- 1. Prevenció primària:** el seu objectiu consisteix a disminuir la incidència d'un problema o trastorn, així com la reducció i/o eliminació de la freqüència de casos nous durant un període de temps. És, per tant, un concepte comunitari el qual té com a missió disminuir els riscos en una població a través de canvis sociopolítics.
- 2. Prevenció secundària:** és aquella que tracta de descobrir i eliminar la dificultat concreta, per tal que aquesta no es consolidi. La seva realització és a través del diagnòstic precoç del problema i d'una atenció immediata amb un tractament efectiu. Es treballa ja amb subjectes afectats o bé s'actua per deteccions precoces dels possibles casos d'alt risc.
- 3. Prevenció terciària:** la seva funció és la de retenir o retardar l'evolució del problema o procés, disminuint les conseqüències malgrat que persisteixi l'efecte inicial. El seu epicentre seran llavors, els subjectes que ja presenten problemes.
Des del punt de vista escolar, la seva finalitat és la "rehabilitació" de l'alumnat, intervenint per minimitzar els efectes residuals del problema, fent així que siguin els menors possibles pel subjecte i la comunitat.

Així doncs, posant de manifest aquests tres nivells, ens hauríem de situar en els dos primers tipus de prevenció, ja que com podem veure, la terciària tracta de casos en els que s'ha d'intervenir i no pas prevenir, és a dir, es tracten aquells casos 'que ja cremen'. Tanmateix, si

parlem de la prevenció partint del concepte que hem vist al principi d'aquest apartat i en el que ens interessa ubicar el professional de la pedagogia, la més adient seria la prevenció primària, ja que serà en aquesta en la que es podrà fer un treball per tal d'evitar que la problemàtica del maltractament infantil vagi a més.

En cap moment vol dir que en les altres dues prevencions no hi hagi la figura del pedagog, al contrari, ja que si tenim en compte la definició de Gutiérrez i Santos (2000) i el Protocol de la Generalitat de Catalunya, entenem que hi ha serveis en els que trobem professionals de la pedagogia presents que poden estar fent una feina de prevenció tan secundària com terciària.

De la mateixa manera, la prevenció educativa no només és una qüestió única i exclusivament per la branca de la pedagogia, sinó que per obtenir un resultat òptim a aquesta qüestió és important tenir en compte aportacions d'altres sectors de la realitat com són la psicologia, la sociologia, la biologia, la política, etc. (Gutiérrez i Santos, 2000).

5. El pedagog en la prevenció a través del treball amb les famílies: una mirada cap a la pedagogia parental

Agafant el protocol amb el qual s'ha estat treballant fins ara, ens centrarem sobretot en l'orientació familiar, ja que és una branca en la que la figura del pedagog hi té un paper molt important i pot ser un dels punts fonamentals per tal de prevenir el maltractament cap als infants. Potser en moltes ocasions es pot caure en l'error de posar el focus només en l'infant i deixar de costat als seus progenitors, i si estem parlant de maltractament dins de les famílies, com bé indica el nom, el treball s'hauria de fer amb tots els integrants d'aquesta.

És clar que una vegada s'han trobat certs indicadors en els infants i joves és molt més fàcil poder abordar aquesta problemàtica perquè una part del treball ja està fet, el de la detecció, i és el que permetrà poder intervenir, però i si es fes un treball familiar de prevenció des de les institucions educatives per tal que no es produeixin nous casos de maltractament o aquests disminueixin?

Des de la DGAIA es fa un informe estadístic cada mes de l'any per tal de fer un recull de totes les dades que fan referència als joves i adolescents en risc, on l'últim publicat és el del febrer del 2022. En aquest informe se'ns mostra que la població juvenil i adolescent total que s'ha comptabilitzat en l'any 2021 és d'un total d'1.387.836, on el 51,5% representa als homes i la resta, un 48,5% a les dones.

Això és important tenir-ho en compte perquè en el mes de febrer del 2022, la població infantil i adolescent amb expedient obert en el sistema de protecció és d'un total de 16.504, és a dir, un 11,9% sobre el total de joves i adolescents de Catalunya. Aquests expedients oberts es divideixen de la següent manera:

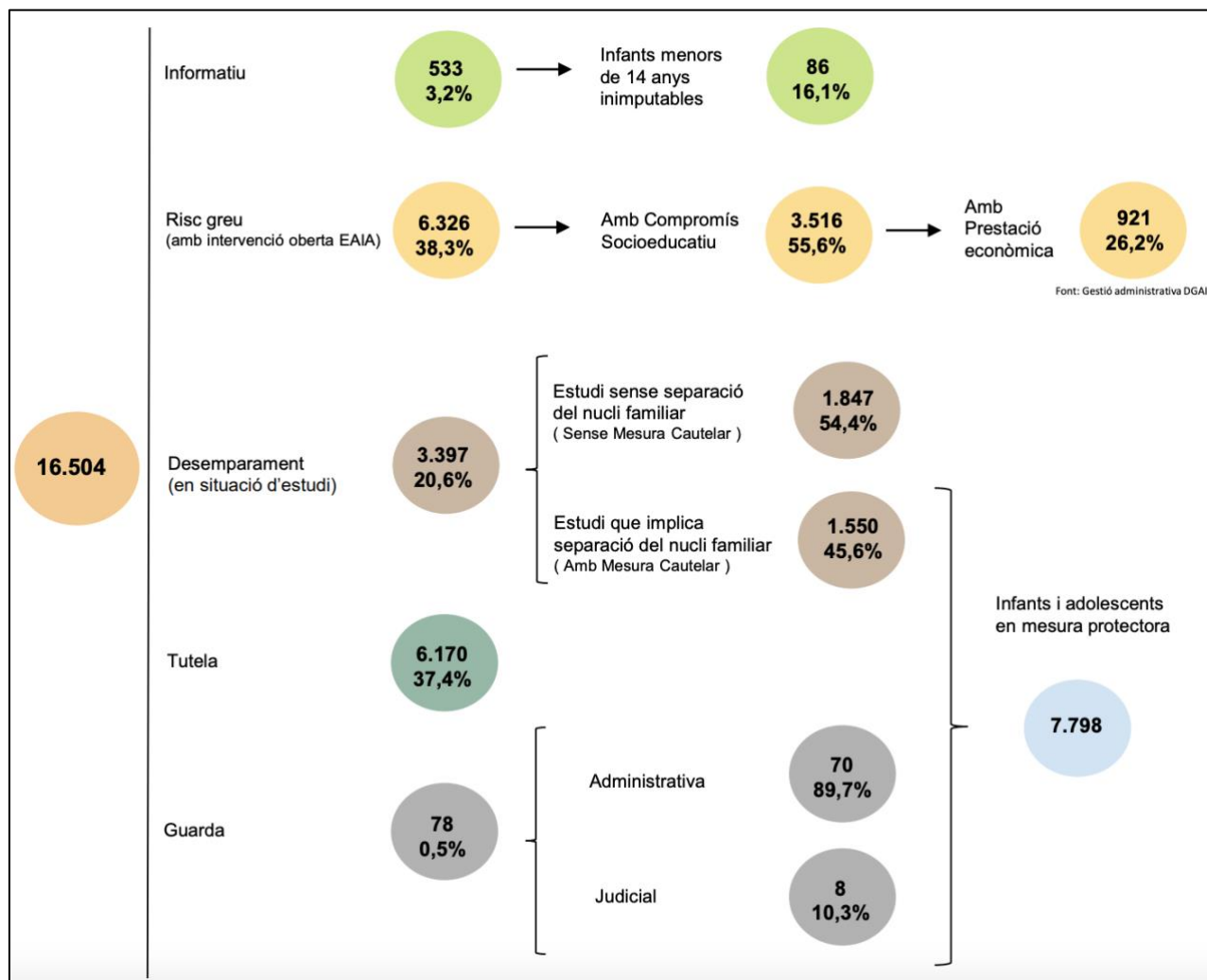

Figura 2: Distribució segons el tipus d'expedient obert a darrer dia del mes (Generalitat de Catalunya)

Sobretot el que es vol mostrar amb aquest esquema és la gran quantitat de joves i adolescents (7.798 en total) que passen a mesura protectora, és a dir, tots aquells joves i adolescents que estan en situació de desemparament, tutela o guarda, la qual cosa mostra la separació del nucli familiar. I de la mateixa manera, tots aquells joves que es troben en expedient informatiu o de risc greu que poden acabar en aquesta separació per part de la família en un futur, ja que en el cas de l'informatiu "s'identifica la situació de desprotecció". (Lázaro, 2012, p.109). I, per altra part, en els de risc "s'avalua i es redreça les situacions de risc". (Lázaro, 2012, p.109).

És important saber que dels tres camps on es desenvolupa l'educació de l'home (la família, l'escola i el carrer), la família és el primer, no només en el temps, sinó també en importància. L'educació familiar marca a l'individu per tota la vida, conferint-lo una empremta (estructura mental i maduració afectiva) que condiona tot el seu futur desenvolupament humà i cultural. L'ambient familiar, en efecte, determina en l'individu els processos de construcció personal («personagènesis») i de la seva adaptació a la societat («socialització») (Quintana, 1993).

Tot i que amb això veiem que l'educació dins de les famílies és la més important i la que marca més, si observem les indicacions que es donen des del Departament d'Educació per tal de prevenir el maltractament infantil, i ens endinsem en el document anomenat "*orientacions per les famílies*", podem veure que està dividit en tres apartats, per una part hi ha el fet de sensibilitzar a les famílies, per altra part, el fet d'oferir a les famílies elements de detecció, i per finalitzar la importància de la comunicació entre la família i el centre educatiu.

En el primer apartat es pot pensar que va destinat a totes aquelles famílies en les que hi ha casos de maltractament intrafamiliar, però realment no és així, sinó que hi ha un seguit de programes de treball autònom per tal de poder evitar tot aquell tipus de maltractament extrafamiliar. Tot i això, potser si s'apliquessin aquests programes per prevenir el maltractament intrafamiliar, no es tindrien en compte molts factors (per exemple que la família no tingui un domini de la llengua catalana, fet que també pot portar al desconeixement d'aquests recursos, o simplement que no tinguin la iniciativa a canviar les actituds que tenen, pensant que ho estan fent bé).

En el segon apartat es mostren un seguit d'indicadors per tal d'ajudar als pares a detectar si el seu fill o fills pateixen algun tipus de maltractament extrafamiliar, que pot ser tant en l'àmbit educatiu com en qualsevol altre àmbit exterior a la família.

I per finalitzar, i potser un dels apartats més importants per reivindicar aquesta intervenció pedagògica amb les famílies és el de la comunicació entre la família i el centre educatiu. Però ens trobem amb el mateix problema, i és que aquesta comunicació està enfocada a tot aquell tipus de maltractament extrafamiliar, fent així que se cerqui des del centre educatiu una confiança per part dels pares per tal que hi hagi una bona comunicació per fer front al problema en el que es troba el fill o filla implicat.

Però, si la qüestió es troba dins de les mateixes famílies, com es pot fer per treballar amb aquestes, sobretot amb els pares per tal de poder evitar o en altres casos frenar tots els incidents

de maltractament que pugui haver-hi o puguin sorgir? Potser en aquest cas podríem parlar de pedagogia familiar. Segons Quintana (1993), els destinataris de la pedagogia familiar són dos. Per una part i com és lògic, trobem als pares, i en major abundància, totes aquelles persones que es troben implicades en l'educació familiar. I, per altra part, els "orientadors" familiars, és a dir, aquells professionals els quals la seva professió consisteix a intervenir en processos familiars de conseqüències educatives majors o menors. De la mateixa manera, l'educació o pedagogia familiar, segons Boutin i During (1997) són un conjunt de pràctiques socials aplicades pels pares, en l'interior de la família i de cara als infants, i pels agents d'intervenció socioeducativa de cara als pares (formació parental) i als infants. Dins aquests agents d'intervenció socioeducativa, segons la Generalitat de Catalunya (2015), es troben els professionals de la psicologia, la integració social, l'educació social, la mestria de taller, el monitoratge de temps lliure, el professional amb titulació universitària en l'àmbit de les ciències socials i de la salut (per tal de dirigir i coordinar) i, finalment, el professional de la pedagogia. (p. 15).

Però realment si apliquéssim aquesta pedagogia parental des de les institucions educatives ens proporcionaria resultats beneficiosos per tal d'evitar i prevenir totes aquelles actituds que porten o podrien portar al maltractament infantil? Per tal de saber-ho s'ha fet una cerca d'un total de cinc articles de cinc països diferents en els que s'hi recullen diversos programes que s'han realitzat per saber si realment els programes de pedagogia parental tenen efectes positius pel que fa a la prevenció i intervenció del maltractament infantil. Aquests articles són els que estan exposats en la taula següent:

ESTUDI	PAÍS EN EL QUE S'HA REALITZAT	MOSTRA	OBJECTIU I RESULTATS OBTINGUTS AMB L'ESTUDI
<p><u>Improving Positive Parenting Skills and Reducing Harsh and Abusive Parenting in Low -and Middle- Income Countries: A Systematic Review</u></p>	<p>Sudàfrica</p>	<p>1.580 participants.</p>	<p>Per fer aquesta revisió sistemàtica, es van recollir un total de 12 estudis en els quals es tracta el tema de la criança assertiva per tal d'abordar tot el tema del maltractament infantil.</p> <p>En aquests estudis hi havia una gran varietat pel que fa als participants, però sobretot anaven dirigits a la figura de la mare, tot i que n'hi ha d'altres en els que apareix la figura del pare i altres membres de la família. De la mateixa manera, han estat destinats a tots aquells països que no estan desenvolupats.</p> <p>De forma genèrica, els estudis que s'han revisat i estudiat, mostren que les intervencions que s'han realitzat amb els pares tenen resultats bons pel que fa a la interacció d'aquests amb els seus fills, les reduccions en totes aquelles actituds de criança dura, la reducció de factors de risc del maltractament infantil, entre d'altres aspectes positius.</p>
<p><u>Universal violence and child maltreatment prevention programs</u></p>	<p>Brasil</p>	<p>La mostra és poc clara, ja que hi ha estudis en els que es comptabilitzava</p>	<p>En aquest article es recull una anàlisi de vint-i-tres estudis en els quals s'ha aplicat programes de prevenció de la violència i el maltractament infantil per a pares. En total s'han identificat setze tipus diferents de programes per millorar les pràctiques de criança.</p>

<p><u>for parents: A systematic review</u></p>		<p>els participants per grups, però tot i això, per tenir-ne una idea, hi ha hagut una participació aproximada de més de 5.834 usuaris.</p>	<p>La majoria de programes estan destinats a pares (mares i pares inclosos), tot i que també n’hi ha d’altres destinats a pares i altres membres familiars o a mares individualment. L’edat dels infants d’aquests pares està acotada aproximadament entre els 0 i 18 anys.</p> <p>Amb els estudis revisats es va veure que una vegada aplicats els programes, els pares tenien millores en les formes de criança reduint certs comportaments durs cap als infants. De la mateixa manera, ajudava al fet que els participants poguessin obtenir una millora pel que fa al coneixement del desenvolupament infantil, fet que feia que paral·lelament hi hagués una prevenció cap a la violència.</p> <p>Tot i això, hi ha una excepció d’un programa en el que els estudis han mostrat que els pares presenten més estrès pel que fa a la modificació de la criança.</p>
<p><u>Home and group-based implementation of the “Growing Up Happily in the Family” program in at-risk psychosocial contexts</u></p>	<p>Espanya</p>	<p>196 en la part de trobades grupals i 95 en les visites domiciliaries.</p>	<p>En el cas de l’Estat Espanyol, hi ha un programa que s’anomena “Creciendo felices en familia” que s’ha elaborat per tal de prevenir casos de maltractament infantil a pares que tenen infants de 0 a 5 anys.</p> <p>Aquest programa es fa a través de visites al domicili de les famílies o a través de trobades grupals destinades a tots aquells pares amb antecedents de negligència o maltractament físic i/o emocional, però també hi participen pares que no presenten cap mena de signe de risc.</p>

Aquest programa tenia les finalitats següents:

1. Promoure el desenvolupament de vincles segurs.
2. Ajudar a identificar i atendre les necessitats dels fills.
3. Guiar a establir rutines diàries i d'adquisició d'habilitats de cura.
4. Ajudar a diferenciar i comprendre els estats mentals dels seus fills i estimular una autonomia.
5. Estimular les habilitats de comunicació verbal i no verbal.
6. Proporcionar estratègies per regular el comportament dels fills en relació als límits que es vol posar.
7. Promoure factors de protecció i reduir els factors de risc a través d'habilitats de criança, reducció de l'estrès, etc.

Cal destacar que en aquests programes es destaca la presència de professionals de la pedagogia treballant-hi, concretament un 21,6%.

Un cop implementat aquest programa, es van veure resultats positius tenint en compte els objectius que s'havien marcat. Per una part en els programes grupals els pares van mostrar resultats positius pel que fa a les expectatives que tenien sobre els seus fills, l'empatia, les creences sobre la inversió de rols, etc. De la mateixa manera, la part del programa que es feia en els domicilis també ha presentat resultats bons pel que fa a les actituds dels pares envers els seus fills.

<p><u>Effects on Parenting Programs on Child Maltreatment Prevention: A Meta-Analysis</u></p>	<p>Xina</p>	<p>7.142 participants.</p>	<p>Per realitzar aquesta metaanàlisi, es van reunir un total de 31 estudis en els quals el seu objectiu era veure l'eficàcia que tenia el fet d'aplicar els programes de pedagogia parental per tal de prevenir el maltractament infantil.</p> <p>Amb els programes s'ha obtingut un total de 7.142 participants, una mostra realment àmplia, en la que hi havia grups de pares que no tenien cap observació o detecció de maltractament infantil, d'altres que tenien risc de maltractament infantil, i d'altres que tenien conductes de maltractament infantil. De la mateixa manera, aquests es recullen amb grups ètnics diversos.</p> <p>En aquests estudis s'han avaluat diversos aspectes de risc dels pares, entre ells la criança que van tenir durant la infantesa o l'estrès que puguin tenir, per exemple, per tal de poder veure l'impacte que tenen aquests factors en el resultat.</p> <p>Sobretot cal destacar que amb aquesta metaanàlisi s'ha pogut veure que els programes parentals per la prevenció del maltractament infantil van ser positius en la majoria dels resultats, ja que es creu que aquests programes destinats als pares ajuden a reduir factors de risc que s'associen al maltractament infantil (la depressió, per exemple).</p>
---	-------------	----------------------------	---

			Es creu que amb una prevenció primària de qualitat poden arribar a tots els pares de la societat i paral·lelament prevenir les accions que defineixen el maltractament infantil.
<u>Preventing Child Abuse: A Meta-Analysis of Parent Training Programs</u>	Estats Units (Utah)	1.423 participants aproximadament, ja que alguns estudis no han mostrat dades precises.	<p>En aquest darrer article es va fer una metaanàlisi de 23 estudis per tal de veure l'eficàcia dels programes de capacitatció per a pares per tal de reduir el risc d'aquests a abusar físicament, emocionalment i abandonar del seu fill o fills abans dels programes i un cop acabats aquests.</p> <p>Una vegada aplicats els programes per capacitar als pares es mostra que es redueixen tots aquells riscos de que els pares abusin físicament, abandonin els fills o els maltractin verbalment. De la mateixa manera, aquests programes han ajudat als pares a veure la creença negativa que tenien de que el càstig corporal és una estratègia efectiva a llarg termini.</p> <p>Per finalitzar, cal destacar que no només va haver-hi beneficis pel que fa a la figura dels fills, sinó que el pares també van mostrar un benestar emocional que es va poder enfortir a través d'aquesta educació.</p>

Potser es pot pensar que els estudis que es mostren no són suficients per demostrar o per corroborar la importància de l'aplicació de la pedagogia parental i els programes que aquesta branca desplega per poder treballar en les institucions educatives, però simplement és una petita demostració per tal de poder donar sentit al que s'ha reivindicat fins ara.

Deixant de costat aquest fet, amb aquests estudis s'ha pogut veure de forma general que la pedagogia parental és un bon sistema per tal de sensibilitzar, aprendre, ensinistrar o de clarificar valors, actituds i pràctiques dels pares en l'educació (Boutin i During, 1997), i que de la mateixa manera, això provoca el fet de poder disminuir o evitar totes aquelles conductes o actituds que porten al maltractament infantil.

Segons Rodrigo (2003) els programes d'educació parental han experimentat diversos canvis fent així que hi hagi tres generacions d'aquests. Centrant-nos en l'última generació que són els programes que s'experimenten en l'actualitat, tenen com a objectiu fonamental fomentar la qualitat de funcionament familiar com a sistema, mitjançant diverses intervencions. (citada per Martín, Màiquez, Rodrigo, Byrne, Rodríguez Ruiz i Rodríguez Suárez, 2009). Per tant, entenem que són programes que tot i semblar que només van destinats als pares, també hi ha intervencions en les que es troben presents altres membres de la família, entre ells els fills, fent que aquest procés sigui més complet.

De la mateixa manera, tots aquests programes pretenen fomentar un estil educatiu assertiu o democràtic, i per tant, pot ajudar el fet de fer una pinzellada dels estils educatius que hi ha per tal de poder mostrar els que no ajuden en l'àmbit familiar.

6. Els diversos estils de criança per part dels pares

Un dels models més elaborats pel que fa a la definició dels diversos estils de criança, és el de Diana Baumrind², la qual va fer un seguit d'investigacions en les que va demostrar que hi havia una sèrie de patrons bàsics pel que fa als estils parentals de criança (grau de control, la comunicació entre pare-fill, exigències de maduresa i afecte en la relació o implicació afectiva). Aquests patrons van permetre considerar l'existència de diferents estils parentals (Higareda, Del Catillo i Romero, 2015).

² Diana Baumrind va ser una psicòloga clínica, psicòloga del desenvolupament i filosofa coneguda per al seva investigació sobre els diversos estils educatius.

Un dels primers estils parentals que es va detectar és el que s'anomena estil parental autoritari. En aquest, la característica bàsica és que hi ha un control mitjançant ordres i normes de forma unilateral, sense que es tingui en compte les opinions del fill o fills, sobretot a través del càstig (Secades, Fernández, García i Al-Halabi, 2011). De la mateixa manera, s'exigeix una maduresa molt alta per part dels fills i es fa ús del xantatge emocional, de retret, de ridícul, de contínua correcció, etc. (Santos, 2017).

Per altra banda, trobem l'estil parental permissiu. Aquest es caracteritza per l'absència de límits, fet que fa que els menors creixin sense normes ni referents (Santos, 2017). Això passa perquè no hi ha supervisió i control per part dels pares, sent el propi fill el que autoregula el seu comportament (Secades et al., 2011). Tot i això, en aquest cas es mostra un alt nivell pel que fa a la comunicació entre pares-fills i l'afectivitat (Higareda et al., 2015). Els pares que opten per aquesta forma d'educació, a vegades és per una reacció contrària a reproduir un model viscut en la seva infància, en la qual els seus propis pares van ser excessivament estrictes amb ells. (Morral, 2016).

Tanmateix, un altre estil educatiu és l'anomenat negligent, o per altres autors, estil educatiu indiferent. En aquest cas, no existeixen ni normes ni exigències (Santos, 2017). Els pares es mostren tan tolerants que no atenen a les demandes dels seus fills i es mostren indiferents a la interacció, ja que els interessa molt més les seves pròpies necessitats que la dels seus fills (Higareda et al., 2015). Es podria pensar que és bastant similar al que hem vist en el paràgraf anterior, però en aquest cas, els pares tenen exigències de maduresa baixes cap als fills, i de la mateixa manera, no hi ha signes de comunicació i afecte cap a ells (Higareda et al., 2015).

I per finalitzar, trobem l'estil democràtic o assertiu, que és l'estil al que es vol arribar amb tots els programes de pedagogia parental que s'han vist amb anterioritat. En aquest cas hi ha una existència de normes i un alt nivell de comunicació i afecte (Santos, 2017). Es podria dir que és un punt d'equilibri entre l'estil permissiu i l'autoritari (Secades et al., 2011). L'autoritat dels pares es basa en el diàleg, amor, sensibilitat, comprensió, etc. I de la mateixa manera, a mesura que els infants van creixent, se'ls atorga major grau d'autonomia (Santos, 2017).

Pedagògicament, pel que fa a la formació a través d'aquest estil, es basa a acompanyar a tots els pares per tal que puguin conèixer recursos per aplicar normes clares i raonables, l'ús d'estratègies de reforç positiu i la incorporació de límits de forma adequada. També afavorir el diàleg i estimular l'autonomia (Morral, 2016).

Afegir que des dels programes d'educació familiar es busca que els pares puguin arribar a ser persones informades a partir del coneixement que se'ls hi proporciona per tal de fer front a la realitat familiar que els rodeja (Rodrigo, Máiquez i Martín, 2010). Tanmateix, aquest coneixement els servirà per poder diagnosticar els problemes que puguin sorgir per tal d'aplicar les mesures i tècniques apropiades per resoldre'ls (Rodrigo, Máiquez i Martín, 2010).

7. Conclusions

Com s'ha pogut veure, amb el present treball s'ha fet una cerca de tota la problemàtica del maltractament infantil, interpretant i exposant quin paper té el pedagog en aquesta qüestió sobretot per defensar la importància que se li ha de donar a la prevenció a través de la pedagogia familiar, més específicament la pedagogia parental.

És clar que les conclusions a les que s'han arribat són una petita síntesi del que s'han anat mostrant al llarg del treball, però és interessant tenir en compte els objectius que s'han plantejat al principi per tal de poder contrastar-los amb la cerca i el procediment que s'ha seguit per donar valor a aquest treball.

S'ha pogut veure com el maltractament infantil és una problemàtica difícil de definir, ja que depenent de la forma en la que es dugui a terme rep un tipus de definició o altra. Tot i això, és interessant que quedi clar que hem de considerar maltractament infantil a totes aquelles accions en les que hi hagi un abús tant a nivell físic com psicològic que afectin al desenvolupament integral dels infants, entenent infants com tots aquells nens i nenes que no han complert la majoria d'edat.

Havent exposat això, es considera que els objectius que s'han plantejat s'han pogut assolir ordenadament:

1. Conèixer els aspectes més importants d'aquesta problemàtica per tal de poder tenir una conceptualització dels aspectes claus per entendre-la.

Amb aquest objectiu sobretot es buscava que el lector pogués situar-se en aquesta problemàtica per tal de poder entendre tots els aspectes que es tractarien al llarg del treball. S'ha pogut veure la història del maltractament infantil, les diverses tipologies que té, els factors de risc, els indicadors per poder detectar-lo i el marc legal tant d'Espanya com Catalunya. Al ser un tema que porta essent entre nosaltres tota la humanitat, no s'han trobat complicacions a l'hora de trobar informació, però si de sintetitzar-la per tal que quedés de la manera més entenedora possible pels lectors.

2. Conèixer el paper del pedagog davant d'aquesta problemàtica, per tal de poder contrastar en quins punts se'l té en compte per contribuir en aquest afer a través de les institucions educatives.

En aquest cas, s'ha exposat el protocol que han de seguir les institucions educatives en cas de detectar un cas de maltractament infantil, tant si es du a terme dins del nucli familiar com fora d'aquest. Tot i això, com que amb el treball exposat només s'ha volgut posar accent en tot aquell maltractament que es du a terme a nivell familiar, s'ha pogut detectar el paper del professional de la pedagogia en aquest camp.

Sobretot s'ha posat èmfasi en tot el tema de la prevenció exposant tots els documents i recursos que s'ofereixen des del Protocol de prevenció, detecció, notificació, derivació i coordinació de les situacions de maltractament infantil i adolescent en l'àmbit educatiu de la Generalitat de Catalunya. Amb això, s'ha pogut veure que el treball que es fa des de la prevenció amb els infants i les famílies d'aquests és minúscul, per no dir que és del tot nul, ja que tots els programes que es mostren van destinats a tot aquell maltractament que succeeix fora de l'àmbit familiar. De la mateixa manera, s'ha demostrat que no es té en compte el professional de la pedagogia per fer feina de prevenció en aquesta problemàtica, i en canvi sí que se'l té en compte en el punt de la intervenció i valoració, a través de diversos serveis.

3. La importància de l'aplicació de la pedagogia familiar, concretament la parental per abordar aquesta problemàtica des de la prevenció.

Potser es pot considerar que aquest últim objectiu és el que dona sentit a tot l'estudi, ja que és el que ajuda a donar veracitat a tots els arguments i interrogants que han anat sorgint al llarg del treball. S'ha donat importància a considerar un bon punt de partida per prevenir i disminuir aquesta problemàtica, el fet d'incorporar en la part de la prevenció, la intervenció familiar, concretament a través de la pedagogia parental, ja que els pares són un dels principals agents del maltractament cap als seus infants.

Per tal de fer-ho s'ha fet una cerca de cinc estudis per tal de poder veure si els programes de prevenció que es fan aplicant l'educació parental són eficients per tal de disminuir o evitar casos de maltractament infantil. Gràcies a això s'ha pogut veure que de forma genèrica, realitzar aquests tipus de programes ajuda als pares a tenir actituds i accions que són beneficioses per tal de poder arribar a tenir un estil de criança assertiu o democràtic amb els seus infants, fet que paral·lelament fa que en aquelles famílies en les que es produeixin accions de maltractament infantil, disminueixin o s'eliminin. De la mateixa manera, aquests estudis també ens han permès

veure que en totes aquelles famílies en les que no hi ha accions o actituds de maltractament infantil, es doni un suport i eines per no caure en cap mena d'actitud relacionada amb aquest maltractament.

Tot i això, potser és interessant destacar, que en un dels cinc estudis que s'han exposat, han demostrat que un dels diversos programes que han analitzat, provoquen situacions d'estrès en els pares a l'hora de modificar la seva manera de criar. Però, es pot considerar que és una mostra relativament petita com per considerar que aquests programes no són beneficiosos per millorar els estils de criança que solen seguir els pares maltractadors.

Deixant els objectius de costat, una de les grans limitacions que s'han tingut amb la realització del treball es troba en aquesta última part, la de l'anàlisi dels articles amb els programes corresponents. Com s'ha pogut veure, el treball que s'ha fet toca els programes de forma genèrica, però hagués estat de gran interès poder tractar-los de manera individual i veure quines metodologies i estratègies es duen a terme per realitzar aquesta pedagogia parental, sobretot per poder determinar quines de les metodologies i estratègies exposades són les millors per obtenir un resultat transcendent. Tot i això, es considera que el fet d'haver indagat més en aquests programes hagués suposat una despesa de temps que probablement donaria lloc a la realització d'un altre treball paral·lel a aquest.

És per això que el repte que es planteja pel futur, és l'elaboració d'un programa específic en el que es treballi la pedagogia parental per prevenir el maltractament infantil des de les institucions educatives. Es considera que aquest fet seria molt enriquidor per tal de poder treballar amb totes les famílies, siguin propenses a caure en incidències com aquestes, o no.

8. Aportació al bagatge de coneixement de la Pedagogia

Crec que és clar que la figura del professional de la pedagogia està molt oculta en molts àmbits i és un fet que com a estudiant de quart del grau de pedagogia cada vegada tinc més present. Tot i això, és important que els pedagogs i futurs pedagogs fem ressò de les nostres habilitats i capacitats per tal de reivindicar el nostre lloc en els àmbits en els que no se'ns té en compte i en els que podem aportar el coneixement que hem anat aprenent al llarg del nostre procés acadèmic i les experiències que aquest aporta.

Amb el present treball s'espera haver donat veu a incloure als professionals de la pedagogia en una problemàtica vigent en la nostra societat, la del maltractament infantil. Tot i que ens trobem en el punt de la intervenció i valoració d'aquesta problemàtica, des de serveis com l'EAIÀ, per

exemple, no se'ns incorpora en la primera etapa, la de la prevenció, en la que podem tenir una gran cabuda implementant programes de pedagogia parental per tal de poder treballar amb tots els pares i fills d'aquests des dels centres escolars. Ara bé, pot semblar molt fàcil crear aquests discursos utòpics en els que ens creiem que podem intervenir per prevenir en una qüestió com aquesta i eliminar-la per sempre. Crec que en l'àmbit educatiu en moltes ocasions caiem en l'error de crear-nos grans expectatives a les quals no podem arribar, ja que ens trobem en societats extenses, plurals i canviants. No obstant, al dedicar-nos a treballar amb persones directament, hem de saber buscar les millors intervencions per tal d'evitar el màxim de casos possibles marcant-nos uns objectius assolibles per tal de poder elaborar una bona prevenció i. I és per això que en el present TFG s'ha apostat per reivindicar aquesta prevenció a través de la possible implementació de programes de pedagogia parental, i s'espera que així hagi arribat als lectors.

Per finalitzar, cal esmentar que en gran part, aquest treball ha estat motivat per les pràctiques que es van realitzar en el tercer curs del grau en una Unitat d'Escolarització Compartida (UEC), ja que es va veure durant l'estança en aquest recurs que els joves mostraven en diverses ocasions que el tracte que rebien dels seus pares (en algunes ocasions altres membres de la família propers) no era el millor, fent així que en algunes circumstàncies es manifestessin situacions de maltractament. En tot cas, el que és sorprenent és que per molt que rebessin aquest tracte, mostraven efecte i estima cap als seus pares, i és per això que va sorgir la necessitat de poder veure si des de les institucions educatives es fa algun treball de prevenció amb les famílies i fills d'aquestes, sobretot per poder demostrar que el treball familiar comporta millores en els estils de criança que manifesten els pares maltractadors.

9. Bibliografia

1. Álvarez, M., Padilla, S. i Máiquez, M. (2016). Home and group-based implementation of the “Growing Up Happily in the Family” program in at-risk psychosocial contexts. *Psychosocial Intervention*, 25(2), 69-78. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1132055916300035>
2. Arruabarrena, M. I., i De Paúl, J. (1994). *Maltrato a los niños en la familia*. Madrid: Pirámide.
3. Balsells i Bailón, M. A. (1997). *Maltractament infantil i educació familiar*. Educació i Món Actual.
4. Barth, R. P. (2009). Preventing Child Abuse and Neglect with Parent Training: Evidence and Opportunities. *The Future of Children*, 19(2), 95–118. <http://www.jstor.org/stable/27795049>
5. Blasco, C. (2018). *La violencia que se ejerce en casa: Más me duele a mí*. Save the Children Espanya. https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/mas_me_duele_a_mi.pdf
6. Boutin, G. i Durining, P. (1997). *Intervenciones socioeducativas en el medio familiar*. Narcea.
7. Catalunya. Llei 18/2003, de 4 de juliol, de Suport a les Famílies. (BOE, núm. 3926, 16-7-2003). <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2003-15896> [Consulta: 7 d’abril del 2022].
8. Cerda Ojeda, F., Goñi González, T. i Gómez de Terreros, I. (2006). Síndrome de Munchausen por poderes. *Cuadernos de Medicina Forense*, 11(43-44), 47-55. <https://scielo.isciii.es/pdf/cmfn43-44/04.pdf>
9. Col·legi de pedagogs de Catalunya. (2017). *Funcions diferencials del pedagog/a en els serveis d’avaluació i seguiment del sistema de protecció d’infants: equips d’avaluació (EVAMI, EDEPMI, ECEIA) i seguiment (SIFE, ICID, ECAI, SAP) del maltractament infantil i adolescent amb mesura d’acolliment o adopció*. https://www.pedagogs.cat/doc/GTPS-COPEC_EquipsAvaluacio-Seguiment-Intervencio_28-7-2017.pdf
10. Consumer. (3 de gener del 2005). *El maltrato infantil se da en todas las clases sociales y está más relacionado con la falta de unión familiar, según un estudio catalán*. <https://www.consumer.es/salud/el-maltrato-infantil-se-da-en-todas-las-clases-sociales-y-esta-mas-relacionado-con-la-falta-de-union-familiar-segun-un-estudio-catalan.html>

11. Cujíño, M. F., Dávila, A., Sarmiento, M. M., Villarreal, M. I. i Chaskel, R. (2012). Síndrome de Munchausen por poder. *Revista Latinoamericana de Psiquiatría*, 11(2), 60-65. <https://www.medigraphic.com/pdfs/psiquiatria/rp-2012/rp121f.pdf>
12. De Bonis, M. C. (1998). Evolución histórico-social del fenómeno maltrato (infantil) implicancias médico-legales actuales en nuestro país. *Nuestro Hospital*, 2 (2). https://sistemadif.jalisco.gob.mx/Cepavi/Material_didactico/Maltrato%20infantil/Evolucion%20historica%20de%20abuso%20fetal.pdf
13. De Paúl, J. i Arruabarrena, MI. (1987). El maltrato infantil: criterios para su definición i conceptualización. *Revista de servicios sociales*, 4, 4-7. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2700213>
14. Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. (2015). *Servei d'intervenció socioeducativa per a infants i adolescents en situació de risc i les seves famílies: proposta d'un nou model d'intervenció per a la prevenció del risc de desprotecció infantil*. https://www.ceesc.cat/documents/Servei_intervencio_socioeducativa.pdf
15. Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. (2022). *Informe estadístic mensual: febrer de 2022*. https://dretssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematicas/07infanciaiadolescencia/dades_sistema_proteccio/2022/2022_02_informe_DGAIA.pdf
16. Espanya. Constitució Espanyola, de 29 de diciembre de 1978. (BOE [en línia], núm. 311, 29-12-1978). <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>. [Consulta: 7 d'abril del 2022].
17. Espanya. Llei 1/1996, de 15 de gener, de Protecció Jurídica del Menor, de modificació parcial del Codi Civil i de la Llei de Enjudiciament Civil. (BOE, núm. 15, 15-1-1996). <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1996-1069> [Consulta: 8 d'abril del 2022].
18. Espanya. Llei 8/2015, de 22 de juliol, de modificació del sistema de protecció de la infància i l'adolescència. (BOE, núm. 175, 23-7-2015). https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2015-8222 [Consulta: 7 d'abril del 2022].
19. Generalitat de Catalunya, Departament de Benestar Social i Familiar, DGAIA. (2015). *Servei d'intervenció socioeducativa per a infants i adolescents en situació de risc i les seves famílies: proposta d'un nou model d'intervenció per a la prevenció del risc de desprotecció infantil*. https://www.ceesc.cat/documents/Servei_intervencio_socioeducativa.pdf

20. Generalitat de Catalunya, Departament de drets socials. (5 de maig del 2011). *Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA)*. https://dretssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/proteccio_a_la_infancia_i_ladollescencia/el_sistema_catala_de_proteccio_a_la_infancia_i_ladollescencia/direccio_general_datencio_a_la_infancia_i_ladollescencia_dgaia/
21. Generalitat de Catalunya, Departament de drets socials. (7 de setembre del 2015). *Equips d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (EAIA)*. https://dretssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/proteccio_a_la_infancia_i_ladollescencia/el_sistema_catala_de_proteccio_a_la_infancia_i_ladollescencia/equips_datencio_a_la_infancia_i_ladollescencia_eaia
22. Guitart, RM., Alabart MA., Garreta, J., Macià, M. i Tort, A. (2018). *9 ideas clave: La relación entre familia y escuela*. Graó.
23. Gutiérrez Moar, M. i Santos Rego, M. A. (2000). La comunidad educativa: lugar y espacio para la prevención. *Actas del Congreso Galego-Portugués de Psicopedagogía*, 6(4), 595-603. https://ruc.udc.es/dspace/bitstream/handle/2183/6848/RGP_6-77.pdf?sequence=1&isAllowed=y
24. Hernández, J. M. (2005). *La intervención ante el maltrato infantil*. Madrid: Pirámide.
25. Herrera-Basto, E. (1999). Indicadores para la detección de maltrato en niños. *Salud pública en México*, 41(5), 420-425. <https://www.scielosp.org/pdf/spm/v41n5/41n5a11.pdf>
26. Higareda, JJ., Del Castillo, A. i Romero, A. (2015). Estilos parentales de crianza: una revisión teórica. *Educación y Salud Boletín Científico Instituto de Ciencias de la Salud Universidad Autónoma del Estado de Hidalgo*, 3(6). <https://repository.uaeh.edu.mx/revistas/index.php/ICSA/article/view/803/3650>
27. Kempe, C. H., Silverman, F. N., Steele, B. F., Droegemueller, W. i Silver, H. K. (1985). The battered-child syndrome. *Child abuse & neglect*, 9(2), 143-154. https://www.kempe.org/wp-content/uploads/2015/01/The_Battered_Child_Syndrome.pdf
28. Knerr, W., Gardner, F., i Cluver, L. (2013). Improving positive parenting skills and reducing harsh and abusive parenting in low-and middle-income countries: a systematic review. *Prevention science*, 14(4), 352-363. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11121-012-0314-1>
29. Lachica, E. (2010). Síndrome del niño maltratado: aspectos médico-legales. *Cuaderno Médico Forense*, 16(1-2), 53-63. <https://scielo.isciii.es/pdf/cmfv/v16n1-2/revisi6n6.pdf>

30. Lázaro, A. (2012). *La protecció pública dels infants i adolescents: desemparament, tutela i guarda* (p.102-143). <https://docplayer.es/87371272-La-proteccio-publica-dels-infants-i-adolescents-desemparament-tutela-i-guarda.html>
31. Ling, K. i Chen, M. (2015). Effects on Parenting Programs on Child Maltreatment Prevention: A Meta-Analysis. *Trauma, Violence & Abuse*, 17(1), 88-104. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1524838014566718>
32. Lundahl, B. W., Nimer, J., i Parsons, B. (2006). Preventing child abuse: A meta-analysis of parent training programs. *Research on Social Work Practice*, 16(3), 251-262. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1049731505284391>
33. Martín, JC., Máiquez, ML., Rodrigo, MJ., Byrne, S., Rodríguez Ruiz, B. i Rodríguez Suárez, G. (2009). *Programas de Educación Parental. Intervención psicosocial* 18(2), 121-133. https://www.researchgate.net/publication/262469092_Programas_de_Educacion_Parental
34. Martínez, A. i De Paúl, J. (1993). *Maltrato y abandono en la infancia*. Martínez Roca.
35. Morral, P. *Violència ascendent filio-parental. Anàlisi dels estils educatius parentals*. (20 de juliol del 2016). Col·legi oficial de pedagogia (COPEC). <https://www.pedagogs.cat/reg.asp?id=3012&i=ca>
36. Organización Mundial de la Salud. (8 de juny del 2020). *Maltrato infantil*. <https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
37. Parlament de Catalunya. (2010). *Llei dels drets i les oportunitats en la infancia i l'adolescència*. <https://www.parlament.cat/document/nom/TL115.pdf>
38. Parlament de Catalunya. (2016). *Estatut d'autonomia de Catalunya*. <https://www.parlament.cat/document/cataleg/48089.pdf>
39. Pisani, E. i Martins, M. (2016). Universal violence and child maltreatment prevention programs for parents: A systematic review. *Psychosocial Intervention*, 25(1), 27-38. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1132055915000502>
40. Quintana, J. (1993). ¿Que es la pedagogia familiar?. Dins de Quintana, J. (Ed.), *Pedagogia familiar* (p. 13-40). Narcea.
41. Rodrigo, MJ., Máiquez, ML. i Martín, JC. (2010). *La educación parental como recurso psicoeducativo para promover la paternalidad positiva*. Federación española de municipios y provincias. https://www.observatoriodelainfancia.es/ficherosoia/documentos/4105_d_eduParentalRecEducativo.pdf

42. Runte, A. (2015). La pedagogía familiar y la educación familiar como contextos teóricos de la asignatura educación y familia. *Revista Internacional de Apoyo a la Inclusión, Logopedia, Sociedad y Multiculturalidad*, 1(1), 11-23. <https://www.redalyc.org/pdf/5746/574661394002.pdf>
43. Santana, R., Sánchez, R. i Herrera, E. (1998). El maltrato infantil: un problema mundial. *Salud pública de México*, 40(1), 1-8. https://www.scielosp.org/article/ssm/content/raw/?resource_ssm_path=/media/assets/spm/v40n1/Y0400109.pdf
44. Timoneda, C. (2014). *Educar amb totes les lletres: una guia per als pares*. Documenta Universitaria.
45. Toranzo Castro, N. i Castro Miranda, G. (2019). La prevención educativa como una competencia de dirección en educación. Un acercamiento a sus niveles de desarrollo. *Atlante: Cuadernos de Educación y Desarrollo*. (Julio) <https://www.eumed.net/rev/atlante/2019/07/prevencion-educativa-desarrollo.html>
46. UNICEF. (2006). Convención sobre los derechos del niño. <https://www.un.org/es/events/childrenday/pdf/derechos.pdf>
47. Uroz, J. (1998). La violencia en el contexto familiar. Dins J. Rodríguez (Ed.), *El menor y la familia: Conflictos e implicaciones* (p. 45-70). Universidad Pontificia Comillas Madrid.
48. Valdebenito, L. i Larraín, S. (2007). *Manual para la Detección y Orientación de la Violencia Intrafamiliar: El maltrato deja huella*. https://www.unicef.cl/archivos_documento/208/UNICEF%20completo.pdf
49. Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya (Xtec). (24 de gener de 2022). *CRP*. <https://xtec.gencat.cat/ca/serveis/sez/crp/>
50. Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya. (26 de gener del 2022). *Equips d'assessorament i orientació psicopedagògica*. <http://xtec.gencat.cat/ca/serveis/sez/eap/>
51. Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya. (s.d.). *Protocol de prevenció, detecció, notificació, derivació i coordinació de les situacions de maltractament infantil i adolescent en l'àmbit educatiu*. <https://xtec.gencat.cat/ca/centres/projeducatiu/convivencia/protocols/maltractament-infantil-adolescent/index.html>
52. Zaldívar, F., Rubio, V. J., Morales, J. M. i Zunzunegui, M. V. (1998). Factores de riesgo del maltrato infantil: un estudio de casos y controles en el área metropolitana de

Madrid. *Revista de Psicología de la Salud*, 10(1), 53-78.

<https://revistas.innovacionumh.es/index.php/psicologiasalud/article/view/805/1150>